

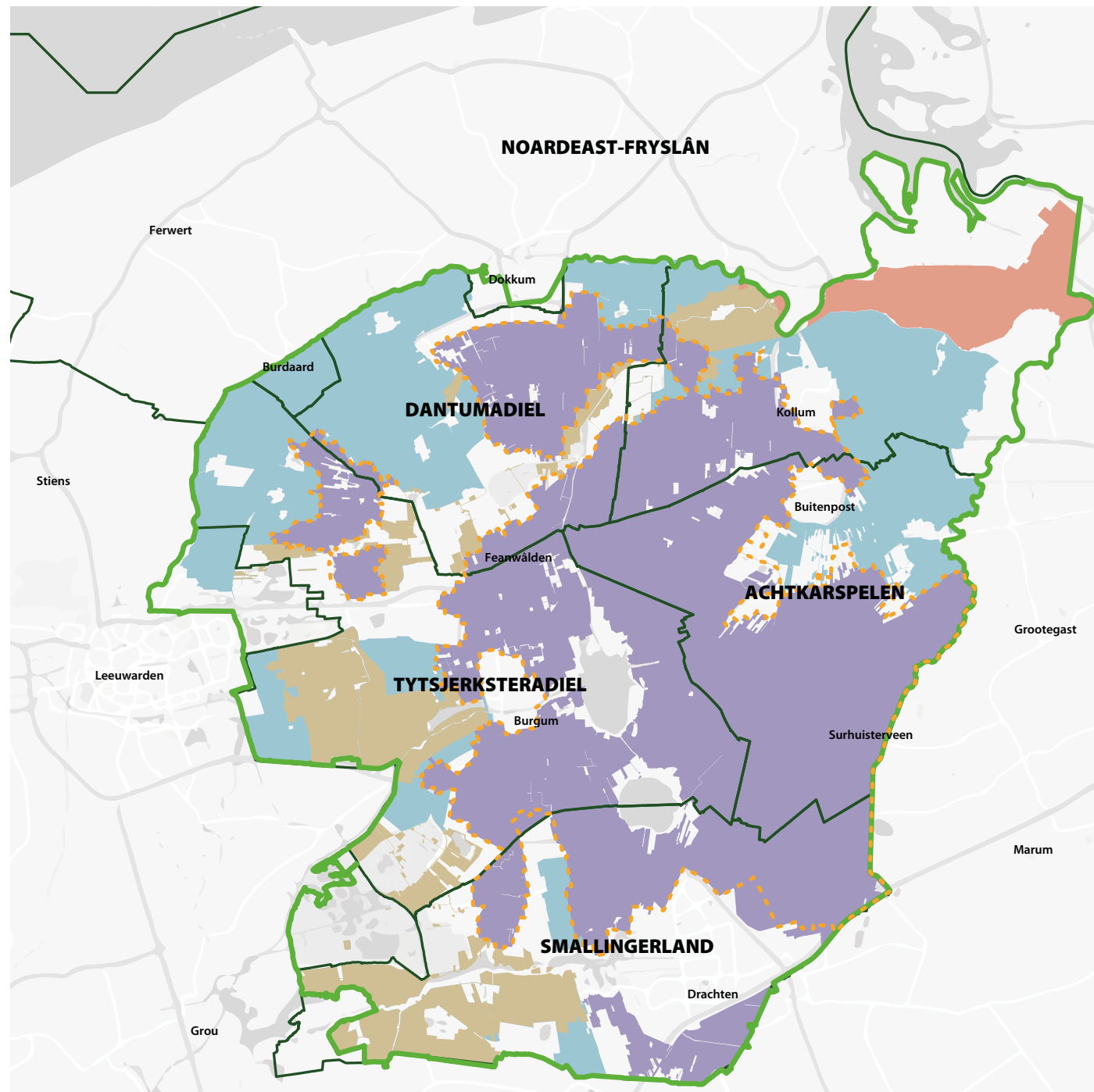
JAARVERSLAG

BALANS VINDEN

2019

Werkgebied Noardlike Fryske Wâlden

- Droge Dooradering
- Open Grasland
- Natte Dooradering
- Open Akker
- Werkgebied NFW
- Gemeentegrenzen
- Nationaal Landschap NFW

Balans vinden”

VOORWOORD

Nationaal gezien was 2019 het jaar van de kringlooplandbouw. Landbouw met een zo optimaal gebruik van grondstoffen. De boeren in de Noardlike Fryske Wâlden proberen die balans in de bedrijfsvoering al veel langer te vinden voor de productie van voedsel, landschap en natuur. De wijze waarop je dit het best kunt doen is niet altijd even duidelijk.

Voor het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) willen we met de pilot Hoe? Zo! het toekomstig Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) na 2022 zo krijgen dat we de balans met minder, maar wel duidelijke regels beter kunnen bereiken. In dit jaar konden we een goede start maken met Hoe? Zo!

De regiodeal Noordoost Fryslân is getekend en de verdeling van het budget tussen Holwerd aan Zee en de landbouwsector (Fjildlab) is bekend. Wij hebben met onze partners al veel in Fjildlab geïnvesteerd maar de overheden hebben hun organisatie nog niet ingericht, waardoor de uitvoering stagneert. De balans tussen overheid en bedrijfsleven is nog niet gevonden.

Met het ANLb hebben we meer kunnen doen voor de weidevogels. Duidelijk is dat de resultaten wisselend zijn en dat we beter moeten samenwerken op het gebied van predatiebeheer en ook flexibele regelgeving om de balans te vinden. We konden dit jaar beginnen aan het open akkerbeheer in het noorden van ons werkgebied. Om het beheer succesvol in te zetten, hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de kennis van onze collega's van collectief Groningen-West.

We zien dat de biodiversiteit in beheerde houtwallen en elzensingels groot is. In een tijd van afnemende biodiversiteit een open deur om met beheer de afname te keren en de balans te vinden. Ook op het terrein van duurzame energie is de balans nog niet gevonden. Onze ambitie om plattelandsenergie te leveren via een gebiedssubsidie (SDE+) is vooralsnog gestrand in regels. Ambitie en regelgeving zijn duidelijk nog niet in balans.

We hebben een zienswijze op de omgevingsvisie Fryslân ingediend waarin we pleiten voor ruimte om te ondernemen in balans met leefomgeving en met behoud van kwaliteit van het landschap. Het behoud van de titel Nationaal Landschap helpt ons daarbij. Het geeft aan hoe bijzonder dit gebied is waar wonen, agrarische activiteiten en recreëren in balans zijn met het historische landschap en de natuur.

Duidelijk is dat er meer geld op de balans moet voor landschap, natuur en duurzame energie om de wens van de *mienskip* te kunnen realiseren. Ook daarin moeten we blijvend investeren!

Albert van der Ploeg
voorzitter

Vereniging Noardlike Fryske Wâlden

De Noardlike Fryske Wâlden (NFW) is een vereniging met als werkgebied Noordoost-Fryslân en Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden.

Het overgrote deel van de bijna 800 leden, boeren en particulieren, zorgt met (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer voor het behoud van dit bijzondere landschap en de boerenlandvogels.

6

afdelingen

800

leden, boeren en particulieren
waarvan 574 deelnemers ANLb

3.000

hectare weidevogelbeheer

1.600

hectare ganzenfoeragegebied

230

hectare beheer van
houtwallen en elzensingels

28

hectare akkerbeheer

98

hectare beheer waterkwaliteit

337

poelen en pingo's

Visie

Aandacht voor biodiversiteit en kringlooplandbouw is van groot belang voor het voortbestaan van de agrarische sector die zorgt voor voedselproductie, werkgelegenheid en de leefbaarheid in het gebied. Daarnaast maakt het behoud van de historische waarde en de natuur van het Nationaal Landschap het gebied aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers.

Missie

De vereniging Noardlike Fryske Wâlden streeft naar een vitale landbouw, midden 'yn 'e mienskip', die is vervlochten met het cultuurhistorische landschap met bijbehorende natuurwaarden.

Organisatie

De aanpak van de vereniging draagt eraan bij dat boeren in de regio Noordoost-Fryslân hun bedrijf kunnen blijven voorzetten én tegelijk het landschap onderhouden én een vergoeding voor agrarisch en particulier natuur- en landschapsbeheer krijgen. Vanuit het bureau van de vereniging in Buitenpost worden leden professioneel ondersteund bij de administratie van het agrarisch natuurbeheer.

Gebiedspartner

Daarnaast treedt de vereniging, vanuit het ledencollectief, met een gebiedsvisie op als gesprekspartner voor samenwerkingspartijen en beleidsmakers en ontwikkelt zij innovatieprojecten waarin zij praktisch en wetenschappelijk onderzoek uitvoert in samenwerking met gebiedspartners, onderwijs en overheden.

ANLb en ANNO

Om mee te kunnen werken aan integrale gebiedskansen en oplossingen, zowel in het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) als in de samenwerking met andere partijen binnen de streekagenda van Agenda Netwerk Noordoost (ANNO) zijn er binnen NFW vier themagroepen actief:

- Natuur & landschap
- Akkervogels, weidevogels & ganzen
- Landbouw, milieu, water & economie
- Communicatie

De voorzitter van de themagroepen is een van de bestuursleden van de vereniging.

Cijfers en activiteiten

bestuur

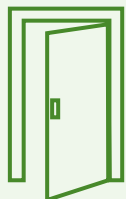

3

Het Dagelijks Bestuur bestaat uit 3 leden en kwam 12 keer bij elkaar

6 + 1 = 7

Het Algemeen Bestuur bestaat uit 6 bestuursleden, die elk hun eigen afdeling vertegenwoordigen, en 1 voorzitter. Het bestuur vergaderde 12 keer en organiseerde 2 algemene ledenvergaderingen

17

schouwers bezochten leden en gaven advies

16

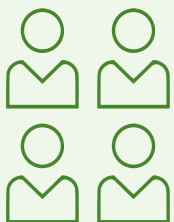
beheerregisseurs ondersteunden de beheerders bij het uitvoeren van weidevogelbeheer

organisatie

1

we stelden een nieuwe Themacoördinator Communicatie aan

9

er werkten 9 bureamedewerkers en 1 medewerker ondersteunde het bureau vanuit een flexpool

3

externe projectleiders werkten structureel aan diverse projecten en communicatie

3

Raad van Adviesleden gaven gevraagd en ongevraagd advies aan het bestuur

4

ambassadeurs zetten zich in om het werk van NFW te promoten

Schouwcommissie

De schouwcommissie is in 2019 op allerlei vlakken ingezet. Er werd geschouwd op het huidige ANLb-beheer. De schouwcommissie heeft zich ook beziggehouden met een inventarisatie van de habitatkenmerken in het gebied en de maatregelen die voor het landschapsherstel uitgevoerd moeten worden. Om zoveel als mogelijk een onafhankelijke beoordeling na te streven schouwden de leden van de schouwcommissie voor het eerst dit jaar buiten hun eigen gebied. De schouw wordt altijd door twee leden van de commissie uitgevoerd. Deze duo's wisselden dit jaar ook van samenstelling.

Beheerregisseurs

De beheerregisseurs weidevogels zetten zich elk jaar met hart en ziel in voor de weidevogels. De beheerregisseurs onderhouden onder andere de contacten met beheerders en overige partijen (vogelwacht, jagers) in het gebied. In 2019 hebben de beheerregisseurs ook insectenmonitoring uitgevoerd. Met plakvallen is gekeken hoeveel vliegende insecten er op kruidenrijk en niet-kruidenrijk grasland aanwezig waren.

Kennisdelen

NFW organiseerde dit jaar 3 boerenlandvogelexcursies en 2 vogelherkenavonden. Daarnaast organiseerde de vereniging in samenwerking met Landschapsbeheer Friesland 3 vleermuisexcursies en 3 hommelm- en bijenexcursies. Hiervoor was grote belangstelling van zowel leden als niet-leden.

wist je dat...

- ✓ 83 beheerders met korting een wildredder bij NFW bestelden waarmee met geluidssignalen tijdens het maaien wild wordt gewaarschuwd?
- ✓ NFW-ambassadeur Iris Kroes in de Nacht van de Nacht een prachtig verrassingsconcert in de Vogelkijkhut De Havik in Noardburgum gaf voor prijswinnaars?
- ✓ Delegaties uit Japan, Zuid-Korea en Europa langskwamen om meer te weten te komen over de werking van een collectief?
- ✓ De afdelingen Achtkarspelen en Wâld & Finnen het college van B&W van de gemeente op bezoek kreeg?
- ✓ De afdeling Wâld & Finnen 88 kilo bloemzaadmengsels heeft uitgedeeld aan 40 leden verspreid over de gemeente?
- ✓ De provincie Fryslân in september een Concept Omgevingsvisie Fryslân presenteerde en NFW hierop een zienswijze heeft ingediend om het behoud van het landschap en de kansen van duurzame energie te benadrukken?
- ✓ NFW in maart medeondertekenaar was van het Bijenpact een initiatief van 'Silence of the Bees'?

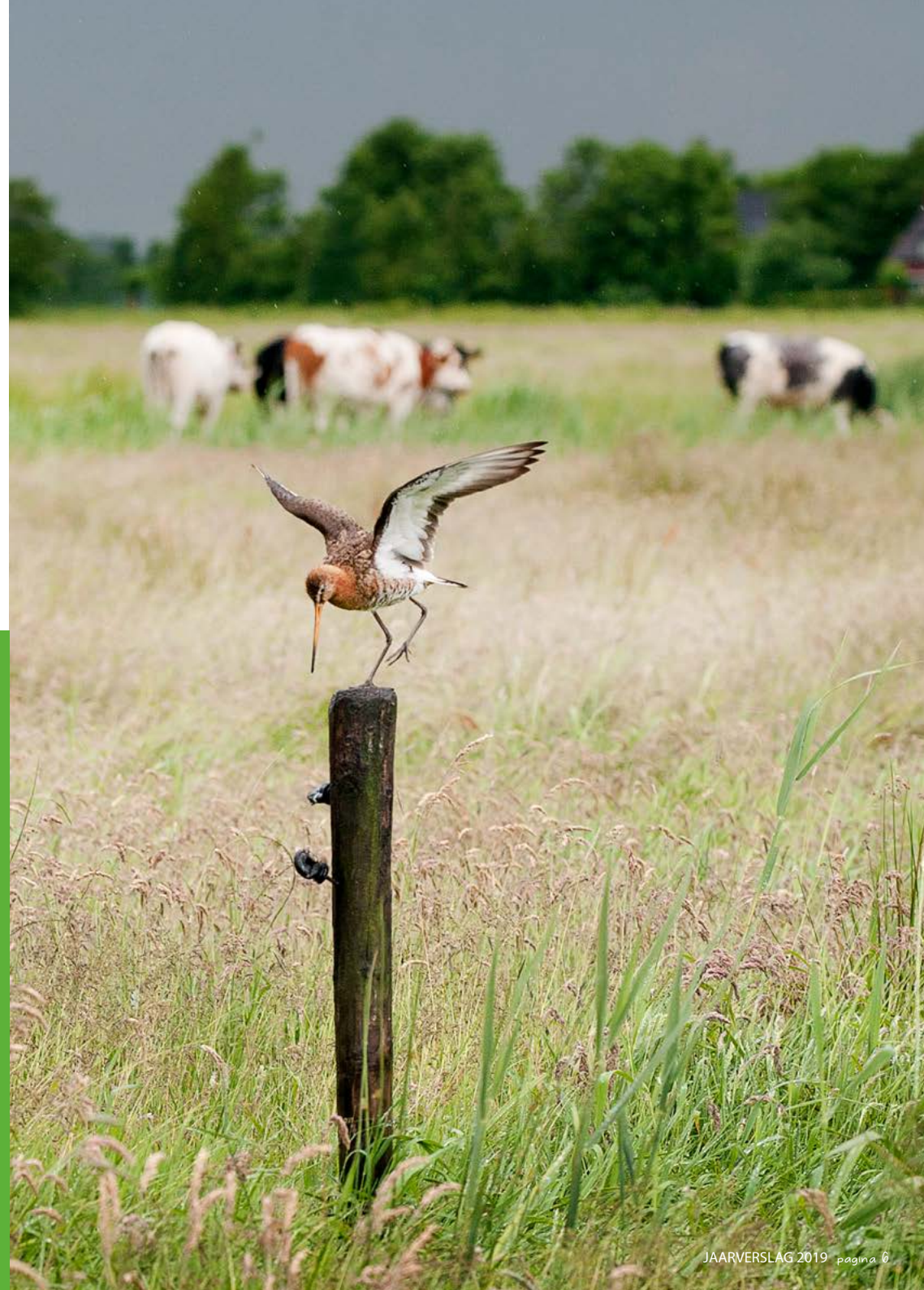
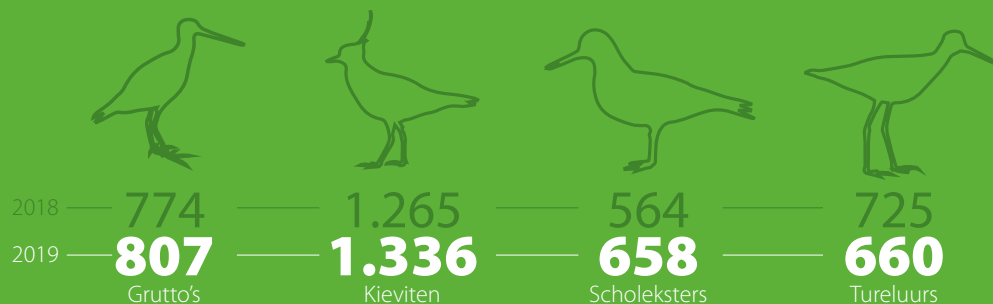
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De belangrijkste taak van de vereniging is het uitvoeren van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). In totaal zetten 574 boeren en particulieren zich in voor het realiseren van goede leefgebieden voor soorten die bescherming nodig hebben in het gebied van de Noardlike Fryske Wâlden. Hiervoor staat het leveren van een hoge kwaliteit aan biodiversiteit in het agrarisch gebied centraal. Beheerders ontvangen hiervoor een vergoeding. Dat doen zij in onderstaande leefgebieden.

Leefgebied Open Grasland: Weidevogelbeheer

In het leefgebied Open Grasland wordt in totaal op ongeveer 3.000 hectare weidevogelbeheer uitgevoerd. Boeren bieden de weidevogels op hun percelen rust, ruimte en voedsel. In samenwerking met de beheerregisseur, een vrijwilliger van de vereniging, stellen ze een pakket aan maatregelen op om dit te bereiken.

Afgelopen seizoen zijn er in totaal 3.461 weidevogelnesten en broedparen geteld in de weidevogelmozaïeken van de Noardlike Fryske Wâlden.

Het gemiddelde BTS (Bruto Territoriaal Succes) van de grutto in 2019, is op basis van de tweede ronde alarmtelling*, 71%. Dat is hoger dan in 2018 toen het BTS van de grutto op 61% uit kwam.

De beheerregisseurs van NFW kijken terug op een redelijk verlopen weidevogelseizoen. Het aantal broedparen is gestegen. Het weidevogelseizoen begon vroeg. Kieviten hadden eind februari al hun eerste eieren. Op de warme start van het weidevogelseizoen volgde een periode van kou en droogte waardoor veel vroege jongen het niet hebben gered. Later in het voorjaar (eind april, begin mei) werden de omstandigheden beter en werd het een lange, goede zomer. Er zijn in 2019 meer jongen groot geworden ten opzichte van 2018. Mogelijk is dit mede het gevolg van een lagere predatiedruk. Doordat er veel muizen beschikbaar waren is het vermoeden dat predatoren minder aandacht voor de weidevogelnesten en -jongen hadden.

Predatie

Predatiedruk blijft een invloedrijke factor in het weidevogelbeheer. In 2019 is de lichtbak (voor vos) intensief ingezet voor predatiebeheer. Daarnaast hebben de beheerregisseurs wildcamera's gebruikt om predatoren waar te nemen. In 2019 heeft specifieke monitoring plaatsgevonden op (nest)predatie door steenmarters. De monitoring vond plaats in een pilotproject van de provincie Fryslân en werd uitgevoerd in 4 gebieden binnen het werkgebied. In 2 van de 4 gebieden bleek predatie door steenmarter hoog. Voor deze twee gebieden is op basis van de monitoringsgegevens en andere onderbouwing een ontheffing aangevraagd bij de provincie en toegekend.

In 2019 is de maximale aanvraag voor het weidevogelbeheer uitgevoerd, wat neerkomt op ruim 3.000 hectare beheer. Gedurende het seizoen is er ruim 490 hectare last minute beheer uitgevoerd. Onder last minute beheer wordt verstaan het verlengen van de rustperiode op grasland en kruidenrijk grasland.

*Bij alarmtelling wordt het aantal paren met jongen in de buurt geteld dat specifiek alarmgedrag vertoont.

Leefgebied Open Akkerland: Akkervogelbeheer

Binnen het leefgebied Open Akkerland zorgen akkerbouwers met de aanleg van kruidenrijke akkerranden en wintervoedselakkers voor een goede biotoop voor akkervogels. Daarnaast kunnen insecten, die in bloemrijke akkerranden voorkomen, dienen als natuurlijke bestrijders van plaagdieren, waardoor er minder gewasbeschermingsmiddelen kunnen worden gebruikt.

In 2019 is 28 ha akkerbeheer uitgevoerd.

Ganzenbeheer

Naast het weidevogelbeheer verzorgen beheerders binnen het NFW gebied op 1.600 hectare een rustgebied voor ganzen. De beheerders die per 2017 opgenomen zijn in het ganzenfoerageergebied dragen er zorg voor dat de ganzen in deze gebieden niet worden verstoord. Dit beleid is tot 2023 van toepassing.

Leefgebied Droge Dooradering: Landschapsbeheer

Het beheer betreft hier verschillende onderhoudsmaatregelen aan de elzensingels, houtsingels en de voor het werkgebied zo karakteristieke dykswâlen (houtwallen). Hierbij wordt uitgegaan van de beheersvoorschriften zoals die staan beschreven in de Veldgids Landschapselementen Noardlike Fryske Wâlden. Deze zijn specifiek gericht op een goede leefomgeving voor bosvogels die broeden in het gebied en om de kwaliteit van het landschap vitaal te houden.

In 2019 is er ruim 230 hectare beheer van elzensingels, houtsingels en houtwallen gerealiseerd (maximale aanvraag) en 337 poelen en pingo's. Tijdens de schouw is meer dan 98% van de geschouwde beheereenheden goedgekeurd.

Leefgebied Natte Dooradering en Categorie Water: Waterkwaliteit

Hierbij wordt met verschillende maatregelen ingezet op het creëren van goede leefgebieden in de dobben, pingo's en sloten voor belangrijke soorten vissen, amfibieën, libellen, knaagdieren, vleermuizen en waterplanten. De focus ligt op het verbeteren van de waterkwaliteit. Financiering van de inzet van deze beheerpakketten is mede mogelijk gemaakt door het Wetterskip Fryslân en de provincie Fryslân.

In 2019 is er ruim 74 hectare in het leefgebied Natte Dooradering gerealiseerd, dit is hetzelfde gebleven als in 2018. In de Categorie Water is 22 ha. gerealiseerd. Het toepassen van de beheerpakketten 'duurzaam slootschonen' in combinatie met kruidenrijke randen hebben ook een positieve bijdrage geleverd. Met het 'duurzaam slootschonen' worden sloten, daar waar het kan, voor een deel niet gehekkeld of gebaggerd. De kruidenrijke randen zijn een waardevolle toevoeging aan dit beheer. De randen zorgen voor een buffer waarin verschillende planten- en diersoorten kunnen floreren. Door de rand is er ook minder kans op uitspoeling. In 2019 is de beheermonitoring in het leefgebied natte dooradering opgestart. Samen met de collectieven ELAN, It Lege Midden, Súdwestkust en Westergo heeft de NFW RAVON opdracht gegeven om de beheermonitoring in het leefgebied natte dooradering uit te voeren. De eerste resultaten worden in de loop van 2020 verwacht.

Collectief voor particulier natuurbeheer

Vanaf 2019 is NFW gecertificeerd om ook als collectief voor particulier natuurbeheer aan de slag te kunnen. Deze keuze is gemaakt om beheerders die zowel agrarisch als particulier natuurbeheer uitvoeren optimaal te kunnen bedienen. Drie deelnemers met in totaal ruim 75 hectare natuurbeheer voeren per 1 januari 2019 beheer uit onder organisatie van NFW. Beheertypen die in het particulier natuurbeheer worden uitgevoerd zijn onder andere Vochtig hooiland, Kruidenrijk weidevogelgrasland, Moeras en Zoete plas. Voor elk beheertype gelden specifieke voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Een beheerder kiest zelf op welke manier hij het beheer uitvoert om aan het beheertype te blijven voldoen.

Innovatie & projecten

De basistaak van de vereniging is het collectief uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Voor de ontwikkeling en het behoud van de landbouw is het van groot belang dat er ook wordt ingespeeld op de laatste ontwikkelingen van de kringlooplandbouw, circulaire economie en de energietransitie.

Hiervoor ontwikkelt NFW verschillende innovatieprojecten binnen het Fjildlab, initieert ze projecten of neemt zij deel aan diverse projecten van partners.

Go Grass

Voor het Internationale GO-GRASS project was NFW in oktober vertegenwoordigd bij een startbijeenkomst in Brussel. In Nederland staat het verwaarden van laagwaardig gras (berm- en natuurgras) voor de papierindustrie centraal. In enkele andere EU-lidstaten worden ook onderzoeken gedaan naar de verwaardiging van laagwaardige grasstromen. De verschillende landen leren van elkaar door verschillende onderdelen van het project uit te voeren en de informatie uit te wisselen.

Water vasthouden op hoge zandgronden

Voor dit project is tussen kerst en oud en nieuw een stuw geplaatst bij een NFW-lid in Kootstertille. Het doel van deze stuw is om 's winters in de natte omstandigheden langer water vast te houden om zo 's zomers hogere grondwaterstanden te kunnen realiseren. Dit wordt gedaan om verdroging tegen te gaan.

In 2019 zijn via peilbuizen metingen verricht om te zien wat de grondwaterstanden in de droge zomer zijn geweest. NFW gaat komend jaar samen met adviesbureau Aequator onderzoeken of met de stuw verdroging kan worden tegengegaan en of er mogelijkheden zijn voor aanvullend (studenten)onderzoek. Dit project wordt gefinancierd door de Provincie Fryslân.

Bokashi

Bokashi, ontwikkeld in Japan, is een speciale manier om organisch materiaal te fermenteren. Tijdens een minisymposium in december konden de deelnemers het bokashiproces op locatie in Damwâld bekijken en het gefermenteerde product voelen en ruiken. Volgens de onderzoekers is het nog te vroeg voor harde conclusies. Wel is de verwachting dat door toepassing van bokashi de bodemvruchtbaarheid verbetert en het waterbergend vermogen van de grond toeneemt. De proef gaat nu het derde jaar in.

De bokashiproef is een initiatief van Kenniswerkplaats Noordoost Fryslân, Nordwin College, Hogeschool Van Hall Larenstein, Wetterskip Fryslân, gemeente Dantumadiel, Mulder Agro, KennisCentrum Natuur en Leefomgeving en vereniging Noardlike Fryske Wâlden.

Energietransitie

De vereniging NFW pleitte afgelopen augustus in een brief aan de minister van Economische Zaken voor het aanpassen van de regels voor de SDE+ subsidie, dé subsidie voor duurzame energie. De vereniging hield een pleidooi voor een collectieve aanpak via een gebiedscollectief voor een veel grotere realisatie van duurzame energieproductie. Het ministerie heeft echter met onderbouwing aangegeven de SDE+ regeling niet aan te passen.

SDE+ Pilot

In 2019 zijn er 28 SDE+ subsidies toegekend voor het plaatsen van zonnepanelen op boerendaken. Na de kostenbatenanalyse en de technische voorbereiding kan in 2020 met de plaatsing van de zonnepanelen worden gestart. Dit zal op 10 van de 28 locaties plaatsvinden. Het gaat hierbij op 5.400 zonnepanelen. Er is een aantal locaties afgefallen door een onrendabele businesscase en de beperking op het net. Voor enkele afgefallen locaties wordt gekeken of er gebruik kan worden gemaakt van andere regelingen, zoals de Postcoderoosregeling.

Warmtenet Kollum 13

Kollum 13 is de naam van de stroomkabel die van Kollum naar Ee loopt. De capaciteit van de kabel is onder druk komen te staan door het zonnepark in Buitenpost en in de toekomst ook het zonnepark in Kollum. Omdat er veel boeren in dit gebied wonen, is er veel potentie voor duurzame opwek. Vanwege de overbelasting van de kabel is er gekeken naar andere

Innovatie & projecten

opties voor duurzame opwek dan elektriciteit. Op dit moment wordt bekeken of de gemeente Noardeast-Fryslân de subsidie aardgasvrije wijken kan aanvragen voor dit project.

Better Wetter

Voor het Better Wetter project zijn in 2019 enkele potentiële teeltlocaties bezocht. NFW is in gesprek met de eigenaren om voor deze locaties meerdere jaren lisodde te kunnen telen. Ondertussen zijn er vanuit het project goede contacten met Bouwgroep Dijkstra Draisma. Dit bedrijf probeert met testopstellingen te kijken naar de isolerende waarde van lisodde. Ook andere toepassingen worden onderzocht, het gaat dan over verwerking in laminaat, plaatmateriaal en zelfs luiers. Dit wordt o.a. door Studio Tjeerd Veenhoven onderzocht.

Valuta voor Veen

Valuta voor Veen is bedoeld om op agrarische veengronden een alternatief verdienmodel te kunnen ontwikkelen. De hiervoor gebruikte methode, waarin CO₂ credits worden afgegeven bij een waterpeilverhoging voor meerdere jaren, is eind 2019 goedgekeurd. Vanaf 2020 wordt er via een eerste pilot gestart met het concept.

Het Fjildlab is het veldlaboratorium voor het versterken van de circulaire economie en een duurzame landbouwsector in Noordoost-Fryslân.

In de Regiodeal Noordoost-Fryslân is het Fjildlab gedefinieerd als centrale plek waar duurzame landbouw-gerelateerde vraagstukken via kenniskringen en projecten worden aangepakt.

Belangrijkste doelstelling van Fjildlab is het creëren van innovatieve oplossingen en businessmodellen in relatie tot natuurinclusieve landbouw, circulaire productie, duurzaam (grond)waterbeheer en adaptatie aan toenemende verzilting.

Initiatiefnemers

De initiatiefnemers van Fjildlab zijn de vereniging Noardlike Fryske Wâlden, Agrarisch Collectief Waadrâne, Hogeschool Van Hall Larenstein en Ondernemers Federatie Noordoost-Fryslân (ONOF).

Er zijn 8 thema's waarvoor een kenniskring is opgericht die alle relevante partijen (markt, overheid, kennis, burgers) per thema verbinden:

- ✓ Natuur & Landschap
- ✓ Duurzame energie
- ✓ Water & Landbouw
- ✓ Voer
- ✓ Mest
- ✓ Voedsel & Voeding
- ✓ Adaptatie aan verzilting
- ✓ Gezonde bodem

Deze kenniskringen kwamen afgelopen jaar twee keer bijeen.

Tweedaagse met kenniskringen

Op 21 en 22 mei 2019 organiseerden de partners van het Fjildlab onder de vlag van de Living Labs van het Deltaplatform Delta en Watertechnologie een tweedaagse waarin alle deelnemers aan de kenniskringen bij elkaar kwamen. Op de tweede dag werden projectpartners en bestuurders over het Fjildlab geïnformeerd. Zij maakten ook een excursie langs meerdere agrarische bedrijven.

Voorafgaand aan deze tweedaagse is de website www.fjildlab.nl ontwikkeld en Durk Durksz als kwartiermaker aangesteld.

Color Circle

Fjildlab is een van de zes partners in het EU-Interreg-project Color Circle. Overige partners komen uit Nederland, Spanje, Frankrijk, Roemenië en Tsjechië. Doel van het project is om circulaire (landbouw) economie te versterken en van elkaar te leren.

Projecten

Eind 2019 zijn verschillende projectvoorstellen opgesteld en ingediend bij het bureau dat de Regio Deal Noordoost-Friesland coördineert. De verwachting is dat begin 2020 de budgetten voor de uitvoering van de projecten binnen het Fjildlab daadwerkelijk worden toegekend.

Onder de naam 'Hoe? Zo!' zijn de agrarische collectieven Noardlike Fryske Wâlden, Groningen West en Midden Groningen in 2019 in opdracht van het ministerie van LNV een pilot gestart. In het nieuwe GLB komt binnen de directe betalingen naast een basispremie een vrijwillige eco-regeling.

De nadruk ligt daarin op effectieve vergroening. In de pilot zoeken de collectieven uit hoe ze dat zo slim mogelijk met zo min mogelijk administratieve lasten en regels kunnen aanpakken. Daarbij wordt specifiek gekeken naar de rol die collectieven hierin kunnen spelen.

Wat de collectieven met name onderzoeken is of ze boeren bereid vinden om tamelijk laagdrempelige maatregelen willen uitvoeren en hoe deze aan kunnen sluiten op het agrarisch natuurbeheer. En ook of ze met een extra beloning daar extra inspanningen voor willen leveren, als ze naast een vergoeding voor gemaakte kosten en gederfde inkomsten een bonus krijgen voor maatregelen die afgestemd zijn op die van de burens. Begin 2019 hebben de collectieven verschillende organisaties bij elkaar gebracht om in een gebiedsproces te komen tot verschillende gebiedsplannen.

Het gaat om in totaal vijf plannen in de werkgebieden van de drie collectieven. Een aantal actieve ondernemers is vervolgens in een zogenoemde Boerendenktank gevraagd om over de aanpak van de pilot mee te denken. Hieruit zijn maatregelen naar voren gekomen zoals een kleinschaligheidstoelage, het toepassen van randenbeheer, slootbeheer en soortenrijk productiegroen. Maatregelen waarmee boeren in hun bedrijfsvoering uit de voeten kunnen en die een positief effect hebben op het milieu, klimaat, bodem, landschap en biodiversiteit. Daarnaast ontwikkelen en testen de collectieven een eenvoudig puntensysteem waarmee de vergroeningsmaatregelen in de toekomst als onderdeel van het nieuwe landbouwbeleid beloond kunnen worden.

Door te werken met zo'n puntensysteem wordt uitgezocht welke financiële prikkels nodig zijn om op bedrijfs- en gebiedsniveau de doelen te bereiken. In de volgende fase zijn bedrijfsplannen opgesteld met maatregelen die in 2020 worden uitgevoerd.

Deelgebiedsniveau

De derde fase is dat de bedrijfsplannen op deelgebiedsniveau naast elkaar worden gelegd zodat de individuele maatregelen van de boeren elkaar kunnen versterken. Hierin worden maatregelen over de eigendomsgrenzen heen gecombineerd zodat er aaneengesloten netwerken ontstaan. Een plan met maatregelen dat afgestemd is op het plan van de burens heeft namelijk meer effect. Hierbij onderzoeken de drie collectieven of dit echt zo werkt en hoe je dit met behulp van eerder genoemd puntensysteem extra kunt belonen.

Gedurende de pilot Hoe? Zo! gaan er adviezen van het projectteam naar het koepelproject van de zeven samenwerkende pilots, die op haar beurt het ministerie, provincies en waterschappen adviseert die werken aan de Nederlandse uitwerking van het Brusselse beleid. Brussel zal uiteindelijk deze invulling moeten goedkeuren.

Ook is de website www.glb-hoezo.nl ingericht.

Innovatie & projecten

Koeien en Kruiden

In samenwerking met hogeschool Van Hall Larenstein is in 2019 doorgetuurd aan het project Koeien en Kruiden. Binnen dit project wordt onderzoek gedaan naar de effecten van kruidenrijk grasland op de gezondheid van de koe, economie, ecologie en bodem. Daarnaast zijn de ervaringen van de bij het project betrokken boeren een wezenlijk onderdeel van het onderzoek. In 2019 is er door studenten onderzoek en veldwerk verricht naar vegetatiesamenstelling, grasopbrengst en voederwaarde, vliegende insecten en insecten op de grond en peilbeheer. Daarnaast is inzicht verkregen in bedrijfseconomische kosten en baten van de toepassing van kruidenrijk grasland in de bedrijfsvoering. Vijf best practice bedrijven, waar onderzoek gedaan wordt naar de effecten van kruidenrijk grasland, zijn groepsgewijs vergeleken met vijf bedrijven die geen kruidenrijk grasland toepassen in de bedrijfsvoering. De kennis die is opgedaan, wordt via o.a. veldwerkplaatsen gedeeld. In 2019 is binnen NFW bij één deelnemer aan het project een veldwerkplaats georganiseerd waar het inzaaien en beheren van kruidenrijk grasland centraal stond.

Biodiversiteitsmonitor

De Biodiversiteitsmonitor is een model wat onder andere gebruikt wordt in het geïntroduceerde beloningssysteem Foqus Planet (Friesland Campina). In eerdere stadia heeft NFW meegedaan in projecten om ervaringen op te doen met het model en om adviezen te geven voor verbetering. Bij presentatie van de maatregelenlijst bleek dat de landschapsbeheerpakketten zeer ondergewaardeerd werden. NFW heeft in samenwerking met enkele leden via o.a. Boerenatuur en Friesland Campina input kunnen leveren, wat ertoe heeft geleid dat er een hogere wegingsfactor is geïntroduceerd.

Landschapsherstel met Landschapsbeheer Friesland

In 2019 heeft Landschapsbeheer Friesland met de Agrarische Collectieven ELAN, Noardlike Fryske Wâlden, Waddenvogels en It Lege Midden verder samengewerkt om niet-beheerde landschapselementen met achterstallig onderhoud in het leefgebied Droge Dooradering te herstellen. Bij houtwallen en elzensingels wordt er geplant en worden rasters vervangen en bomen gezaagd. De stobben van de gezaagde bomen lopen weer uit, zodat er meerdere stammen ontstaan zoals dat al eeuwen gebruikelijk is in het Friese agrarische cultuurlandschap. Daarnaast worden ongewenste soorten zoals de Amerikaanse vogelkers tegengegaan. De lege plekken die ontstaan worden, afhankelijk van de locatie, ingeplant met inheemse soorten als els, eik, lijsterbes, meidoorn en hondsroos.

Landschapsherstel gebiedsontwikkeling de Centrale As

In het landschapsherstelproject van de Centrale As werken de provincie Fryslân, NFW en Ingenieursbureau Antea Group samen aan een toekomstgerichte ontwikkeling van het landschap rondom de Centrale As. Samen met landschapseigenaren en -gebruikers wordt gekeken naar de mogelijkheden van het herstellen van landschapselementen. In 2019 heeft een aantal informatieavonden plaatsgevonden en hebben ongeveer 100 deelnemers zich gemeld. Mogelijk wordt er in 2020 nog een inschrijfronde georganiseerd.

Beleving Nationaal Landschap

De vereniging NFW brengt het unieke van Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden graag onder de aandacht van een breder publiek en laat inwoners en bezoekers meegenieten van 'het best bewaarde geheim van Fryslân'. Dit doet NFW met verschillende projecten en promotieactiviteiten waarvoor zij jaarlijks middelen van de provincie Fryslân ontvangt.

Jeugdeducatieproject Takomst foar in unyk lânskip

Dit jaar heeft NFW in samenwerking met NME De Klyster, De Naturij en Pingo & Pet opnieuw het jeugdeducatieproject Takomst foar in unyk lânskip georganiseerd. Dit jaar deden 932 leerlingen van 40 basisscholen in Noordoost-Friesland aan het educatieproject mee. Zij hebben in de groep op school met een lesboekje en video's geleerd over het unieke coulisselandschap van Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden en de kenmerken daarvan. Als onderdeel van het lesprogramma zijn alle leerlingen met hun groep een dag bij de boer op bezoek geweest om hem/haar te helpen met het snoeien van de boomwallen. Naast het snoeiwerk volgden zij buiten ook een educatieve les in het veld waarbij ze ontdekten welke vogels er in de boomwallen leven en welke beestjes er in de sloten zitten. Daarnaast gingen ze tijdens de creatieve les aan de slag met het versieren van stokken.

De Proeve van de LandschapsSymfonie

Het historische coulisselandschap van Nationaal Landschap De Noardlike Fryske Wâlden vormde op zondag 30 juni het toneel van een muzikaal sprookje. Het publiek maakte met een muzikale omzwerving op bijzondere wijze kennis met de prachtige omgeving van Eastermar.

Cursus Gastheer van het Landschap

Recreanten laten steeds vaker de aanwezigheid van natuur in de omgeving meewegen in de keuze voor hun verblijf. Om hun gasten meer over de omgeving te kunnen vertellen, volgden 24 horeca- en recreatieondernemers in de Noardlike Fryske Wâlden de vierdaagse cursus Gastheer van het Landschap. Hierin leerden zij hoe het landschap is ontstaan, hoe het door boeren en particulieren wordt beheerd en vooral wat er te zien en te beleven is. De deelnemers ontvingen na afloop van de cursus een gevelbordje. IVN Fryslân verzorgde in opdracht van NFW deze cursus en werkte daarbij samen met de stichting RegioMarketing Toerisme (RMT).

Landschapsbiografieën

Op basis van de pilot landschapsbiografie in Smallingerland heeft de vereniging zich ook in 2019 ingezet om voor heel het werkgebied landschapsbiografieën te laten realiseren.

Samenwerking recreatie en toerisme

Voor de promotie van het landschap met bijbehorende natuurwaarden werkt NFW nauw samen met andere partijen zoals de gemeenten, Regiomarketing en Toerisme (RMT) en projecten zoals Wetterwâlden Bûtenfjild.

Brommels! en Swaddekuier

Tijdens het bramenfestijn Brommels! stelden een aantal leden hun bedrijf weer open. Zij ontvingen ruim 500 bezoekers. Ook tijdens de Swaddekuier gaven leden informatie over het werk van de vereniging aan de ruim 1.100 deelnemers.

Fotoboek Noardlike Fryske Wâlden

Het unieke landschap van de Noardlike Fryske Wâlden en de inwoners staan centraal in het fotoboek waarvan gedeputeerde Douwe Hoogland op 1 november het eerste exemplaar ontving. In het 68 pagina's tellend fotoboek zijn de vier seizoenen vastgelegd door fotograaf Marcel van Kammen. De vereniging reikt het fotoboek uit aan haar relaties en is niet te koop.

Nieuwsbrieven

De vereniging brengt twee verschillende nieuwsbrieven uit. Geïnteresseerden kunnen zich via de NFW website kosteloos aanmelden voor een algemene nieuwsbrief over de activiteiten van de vereniging die viermaal per jaar verschijnt. Tweemaal per jaar ontvangen beheerders de beheerdersniewsbrief met informatie over de beheeractiviteiten.

NFW op social media

De vereniging is te volgen via de website www.noardlikefryskewalden.nl en steeds meer actief op social media via @VerenigingNFW. In 2019 is het aantal volgers gestegen: Twitter met 150, Facebook met 157 en Instagram met 61.

Mediabelangstelling

In 2019 zijn 25 persberichten verstuurd die door verschillende regionale-, lokale- en vakmedia zijn overgenomen. Vooral over het aanzetten van de plasdraspompen, het landschapsherstel, de jeugdeducatie en Gastheren van het Landschap werd uitgebreid bericht.

Douwe Hooglandprijs

Dit jaar reikte Douwe Hoogland voor de vijfde keer de naar hem vernoemde prijs uit aan vrijwilliger Pyt van de Polder. Met de toekenning van de prijs aan een van haar eigen vrijwilligers wil NFW een gezicht geven aan alle vrijwilligers die zich inzetten voor het beheer van het landschap en de weidevogels en hun werk symbolisch belonen en onder de aandacht brengen.

**Met vertrouwen en
in volle vaart verder”**

VOORUIT NAAR 2020

Ondernemers in het gebied staan klaar om binnen het Fjildlab met praktijkexperimenten aan de slag te gaan en hebben daarbij de ondersteuning van een daadkrachtige overheid nodig. We kijken met vertrouwen naar 2020 waarin we verwachten in volle vaart verder te kunnen.

Voor het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) staan we aan de vooravond van de uitvoering van maatregelen. Na een periode van het opzetten en inrichten van het systeem wordt 2020 het jaar waarin de vergroeningsmaatregelen op bedrijfsniveau worden getest om praktijkervaring op te doen.

In 2020 verwachten we ook een aantal boerendaken van zonnepanelen te voorzien en blijven we ons inzetten voor ontwikkelingen van duurzame energie om onze rol “midden yn `e mienskip” en in het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen voor boeren te vergroten.

Ook dit jaar staan verschillende activiteiten gepland om het belang van Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden en de rol die boeren hierin spelen onder de aandacht te brengen van bewoners en bezoekers. We kijken hoe we bedrijven in het gebied bij onze activiteiten kunnen betrekken en hoe we het lespakket voor de basisscholen naar de middelbare scholen kunnen uitbreiden. Al deze activiteiten vormen een opmaat naar 2021 het jaar van het landschap. Wij werken komend jaar aan een programma waarmee we een ode aan het landschap kunnen brengen.

Tegelijkertijd blijven we met het organiseren van bijeenkomsten voor leden, beheerders en belangstellenden kennis delen en informatie ophalen waarmee we het werk van onze leden en bureau medewerkers verder kunnen professionaliseren. Dit doen we in het streven naar een hoger kwaliteitsniveau en transparantie bij de verantwoording van de investeringen in ons werkgebied.

Het dagelijks bestuur van de vereniging Noardlike Fryske Wâlden

Albert van der Ploeg, voorzitter
Wout van Vulpen, secretaris
Tom de Jong, penningmeester

Colofon

Uitgave van Vereniging Noardlike Fryske Wâlden

Buitenpost, maart 2020

(0511) 745 200

www.noardlikefryskewalden.nl

Oplage 500

Tekst bestuursleden en medewerkers NFW

Vormgeving Custard.nl, Hielke Jan Ellens

Fotografie Marcel van Kammen,

Binne Louw Katsma en NFW

